

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КОЛЕКЦІЇ РОДУ *FICUS* L. (MORACEAE LINK.) В ОРАНЖЕРЕЯХ НАЦІОНАЛЬНОГО БОТАНІЧНОГО САДУ ім. М.М. ГРИШКА НАН УКРАЇНИ

*Наведено дані щодо сучасного стану та історії створення колекції представників роду *Ficus* L. в оранжереях Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України. Проаналізовано таксономічний склад колекції (81 таксон). Більшу частину колекції представляють фікуси з Південно-Східної Азії. В ній також наявні ендемічні види з Австралії і види, занесені до червоних списків Міжнародного союзу охорони природи. Наведено дані щодо проходження фікусами основних фенологічних фаз. Відзначено формування суцвіт'я в умовах оранжерей переважно для фікусів, які походять з Південно-Східної Азії, тоді як види, поширені в Африці, Індії, Австралії, Південній Америці та на Близькому Сході, значно рідше утворюють суцвіття. Висвітлено перспективи розвитку колекції та напрями дослідження видів роду *Ficus* у Ботанічному саду.*

Ключові слова: рід *Ficus* L., колекція, життєва форма, суцвіття.

Інтродукція видів тропічної та субтропічної флори в закритий ґрунт, окрім практичного і науково-просвітницького значення, є джерелом для створення колекцій тропічних та субтропічних рослин в оранжерейних умовах, що можна розглядати як одну із форм охорони тропічної флори і збереження її біорізноманіття (Черевченко та ін., 2000). Фікуси — одна з головних деревних порід тропічних та субтропічних лісів, яким нині загрожує знищення. Плоди фікусів є важливим харчовим ресурсом для багатьох тварин, яким вони завдячують своїм широким розповсюдженням (www.academia.edu).

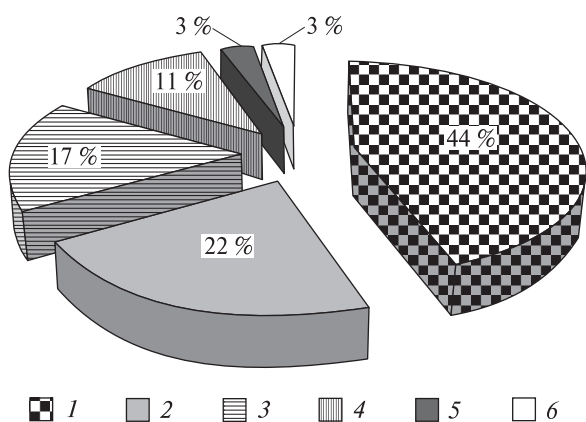
Для успішної інтродукції фікусів необхідно їх ідентифікувати, вивчити географічне поширення та екологію. Ці відомості можна отримати під час експедицій з метою вивчення флори окремих регіонів.

За різними даними, загальна кількість видів роду *Ficus* L. становить від 750 до 900 (Berg, 1989). Основні зони поширення фікусів — тропіки та субтропіки Азії, Африки, Австралії, Центральної та Південної Америки (Чекурова, 2007).

На початку створення колекції тропічних та субтропічних рослин у Національному ботанічному саду ім. М.М. Гришка НАН України першочерговим завданням було досягти максимального таксономічного різноманіття для відбору найперспективніших видів з метою впровадження у промислове квітникарство і використання для фітодизайну. Завдяки декоративності та високій фітонцидній активності деякі види фікусів застосовують для санації повітря у приміщеннях різного функціонального призначення (Харитонова, 2000).

Колекція фікусів НБС ім. М.М. Гришка НАН України є найчисленнішим зібранням деревних рослин одного роду в оранжереях (таблиця). На сьогодні вона нараховує 81 таксон (разом із невизначеними). Представників 43 таксонів вирощують у контейнерах, решту висаджено в ґрунтові експозиції.

Більшу частину колекції складають фікуси, які походять з Південно-Східної Азії — 44 %. Частка африканських видів, поширених переважно в тропіках, — 22 %. Особливий інтерес становлять фікуси, які походять з Індії (близько 17 %). Серед них є види, котрі вважають священними в індуїзмі та буддизмі.

Походження представників роду *Ficus* L. у колекції НБС ім. М.М. Гришка НАН України: 1 — Південно-Східна Азія; 2 — Африка; 3 — Індія; Бутан, Шрі-Ланка; 4 — Австралія; 5 — Південна Америка; 6 — Близький Схід

Origin of the genus *Ficus* L. representatives in collection of M.M. Gryshko National Botanical Garden of the NAS of Ukraine: 1 — South-East Asia; 2 — Africa; 3 — India; Bhutan, Sri-Lanka; 4 — Australia; 5 — South America; 6 — Middle East

Австралійські фікуси колекції мають статус ендемів (11 %) і поширені на сході континенту. Південноамериканська група представлена одним видом (*Ficus monckii* Hassl.), який занесено до червоних списків Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) як вид, котрий зазнає найменшої загрози (least concern). Один вид з Близького Сходу — *Ficus carica* L. також віднесено до цієї категорії (рисунок).

Зусиллями декількох поколінь кураторів колекція фікусів поповнювалася, починаючи з 1946 р. Рослини та живці отримували з ботанічних садів світу і привозили з експедицій у тропічні та субтропічні райони. Найстаріші екземпляри (*Ficus benjamina* L., *F. benghalensis* L., *F. lyrata* Warb., *F. triangularis* Warb. та *F. religiosa* L.) у 1946 та 1948 рр. були привезені з Німеччини. Два види (*F. pumila* L. і *F. macrophylla* Desf. ex Pers.) у 1949 та 1950 рр. отримано з Ботанічного саду ім. акад. О.В. Фоміна Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Найбільшу кількість фікусів було отримано з інших ботанічних садів та квітникарських фірм України (35 таксонів),

Голландії (15) і Росії (10). Спочатку всі рослини утримували в контейнерах у фондових оранжереях. Після закінчення будівництва нового експозиційного комплексу (2005) частину рослин було перенесено та висаджено в ґрунтові експозиції. Фікуси представлені переважно у великій купольній оранжереї (67 таксонів), орхідаріумі (3 таксони), плодовій оранжереї (2 таксони), оранжереї «Тропічний ліс» (2 таксони), решта фікусів перебувають у карантинній оранжереї.

У багатьох тропічних фікусів у процесі розвитку відбувається неодноразова зміна життєвих форм. Починаючи своє життя на інших деревах (як епіфіти), вони перетворюються на фікуси-душители, потім на баньяни, або, минаючи ці стадії, від початку і до кінця життя можуть розвиватися як звичайні дерева. Життєва форма баньян зобов'язана своєю назвою священному фікусу Індії — фікусу бенгальському, хоча притаманна й іншим фікусам. Формування баньяну — це своєрідна форма вегетативного розмноження — розселення рослини. Воно починається з утворення на горизонтальних гілках дорослого дерева повітряних коренів, які зазвичай не мають кореневих волосків. Таких коренів може утворитися багато, але більшість з них засихає, так і не вкоренившись у ґрунті (Грудзинская, 1981). В умовах нових оранжерей багато фікусів набули розмірів, характерних для них у природі, та виявили особливості розвитку, не відзначені при контейнерній культурі. Так, *F. benjamina*, *F. benghalensis*, *F. formosana* Maxim. та *F. macrophylla* в ґрунтових експозиціях ростуть як баньяни, розвиваючи потужні повітряні корені. Рослини *F. pumila* утворюють генеративні пагони, що свідчить про належні умови утримання.

З огляду на великий ареал представників роду абіотичні чинники, які ініціюють повну або часткову заміну листової маси, можуть бути різними. Існує думка, що явище листопаду в природі зумовлено періодами посухи (www.academia.edu). У колекції рослини роду *Ficus* L. представлені переважно вічнозеленими деревами з різноманітними за формою,

Представники роду *Ficus L.* у колекції Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України
Representatives of genus *Ficus L.* in collection of M.M. Gryshko National Botanical Garden of the NAS of Ukraine

Таксон	Походження	Життєва форма	Цвітіння	Джерело надходження у колекцію
<i>Ficus aspera</i> G. Forst. f. <i>parcellii</i>	—	Вічнозелене дерево	+	Україна, Київ, Ботан. сад ім. акад. О.В. Фоміна, 1998 р.
<i>Ficus barteri</i> Sprague (<i>syn. Ficus laurentii</i> Warb.)	Троп. Африка	"	—	Невідоме
<i>F. benghalensis</i> L.	Пд. Індія, Шрі-Ланка	Вічнозелене дерево, баньян	—	Німеччина, Дрезден, 1946 р.
<i>F. benghalensis</i> var. <i>krishnae</i> (C.DC.) Corner	—	Вічнозелене дерево	+	Росія, Санкт-Петербург, БІН, 2005 р.
<i>F. binnendijkii</i> 'Amstel Gold'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2007 р.
<i>F. binnendijkii</i> 'Amstel King'	—	"	+	"
<i>F. binnendijkii</i> 'Amstel Queen'	—	"	—	Голландія, 2005 р.
<i>F. benjamina</i> L. (<i>syn. F. nitida</i> Thunb.)	Пд.-Сх. Азія, Австралія	Вічнозелене дерево, баньян	+	Німеччина, Дрезден, 1946 р.
<i>F. benjamina</i> 'Baroc'	—	Вічнозелене дерево	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2005 р.
<i>F. benjamina</i> 'Curly'	—	"	—	"
<i>F. benjamina</i> 'De'gantel'	—	"	—	Голландія, 1995 р.
<i>F. benjamina</i> 'Denyligt'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2004 р.
<i>F. benjamina</i> 'Eldorado'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2000 р.
<i>F. benjamina</i> 'Exotica'	—	"	+	Голландія, 1995 р.
<i>F. benjamina</i> 'Golden Princess'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2006 р.
<i>F. benjamina</i> 'Golden King'	—	"	—	Голландія, 1995 р.
<i>F. benjamina</i> 'Midnight Lady'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2000 р.
<i>F. benjamina</i> 'Monique'	—	"	—	Голландія, 1995 р.
<i>F. benjamina</i> 'Natasja'	—	"	—	"
<i>F. benjamina</i> 'Nicole'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2000 р.
<i>F. benjamina</i> var. <i>nuda</i> (Miq.) M.F. Barrett	Непал, Пд.-Сх. Азія	"	+	Чехія, Прага; Латвія, Рига, 1990 р.
<i>F. benjamina</i> 'Reginald'	—	"	+	Голландія, 1995 р.
<i>F. benjamina</i> 'Safari'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2000 р.
<i>F. benjamina</i> 'Samantha'	—	"	—	Данія, 1996 р.
<i>F. benjamina</i> 'Starlight'	—	"	—	Голландія, 1986 р.
<i>F. benjamina</i> 'Wandi'	—	"	—	Голландія, 1995 р.
<i>F. carica</i> L. (<i>syn. F. colchica</i> Grossh.)	Близький Схід	Листопадне дерево	+	Україна, Ялта, Нікітський ботан. сад, 1958 р.
<i>F. carica</i> L. 'Nana'	—	"	—	Росія, Сочі, 2008 р.

Таксон	Походження	Життєва форма	Цвітіння	Джерело надходження у колекцію
<i>F. craterostoma</i> Warb. ex Mildbr. & Burret (syn. <i>F. anomani</i> Hutch.)	Троп., Зах., Центр. та Пд.-Сх. Африка	Вічнозелене дерево, геміепіфіт	–	Україна, Донецький ботан. сад, 2004 р.
<i>F. cyathistipula</i> Warb. (<i>F. callescens</i> Hiern)	"	Вічнозелене дерево	+	Україна, Київ, квітникова фірма, 2005 р.
<i>F. deltoidea</i> Jack (syn. <i>F. diversifolia</i> Blume)	Пд.-Сх. Азія	Вічнозелений кущ	+	Голландія, 1995 р.
<i>F. elastica</i> Roxb. ex Hog-nem (syn. <i>F. clusiifolia</i> Sum.)	Пн.-Сх. Індія, Бутан, Ява та Суматра	Вічнозелене дерево, баньян	–	Україна, Київ, виставка, 1977 р.
<i>F. elastica</i> 'Burgundy'	–	Вічнозелене дерево	–	Україна, Київ, угорська виставка, 1977 р.
<i>F. elastica</i> var. <i>decora</i> Guill.	–	"	–	"
<i>F. elastica</i> 'Melany'	–	"	–	Україна, Київ, квітникова фірма, 2001 р.
<i>F. elastica</i> 'Robusta'	–	"	–	Україна, Київ, угорська виставка, 1977 р.
<i>F. elastica</i> var. <i>rubra</i> L.H. Bailey & E.Z. Bailey	–	"	–	"
<i>F. elastica</i> 'Schrjvereana'	–	"	–	Молдова, Кишинів, Ботан. сад, 1994 р.
<i>F. elastica</i> 'Sylvie'	–	"	–	Україна, Київ, квітникова фірма, 2005 р.
<i>F. elastica</i> 'Tineke'	–	"	–	Україна, Київ, квітникова фірма, 2002 р.
<i>F. elastica</i> 'Variegata'	–	"	–	Бразилія, Санта-Крус, 1986 р.
<i>F. erecta</i> Thunb. (syn. <i>F. beecheyana</i> Hook. & Arn.)	Сх. Китай, Японія і Тайвань	Листопадне дерево	+	Японія, Осака, Ботан. сад ун-ту, 1988 р.
<i>F. erecta</i> var. <i>sieboldii</i> (Miq.) King	Сх. Китай, Японія, Корея	"	+	Невідоме
<i>F. formosana</i> Maxim.	Пд.-Сх. Азія, Китай	Вічнозелене дерево	+	Росія, Санкт-Петербург, БІН, 1989 р.
<i>F. gibbosa</i> Blume (syn. <i>F. tinctoria</i> ssp. <i>gibbosa</i> (Blume) Corner)	Пд.-Сх. Азія	Вічнозелене дерево, геміепіфіт	+	Україна, Донецький ботан. сад, 2004 р.
<i>F. lingua</i> Warb. (syn. <i>F. buxifolia</i> De Wild.)	Пд.-Зах., Центр. і Троп. Африка	Вічнозелене дерево	–	Україна, квітникова фірма, 2004 р.
<i>F. lyrata</i> Warb.	Троп., Зах. та Центр. Африка	"	+	Німеччина, Дрезден, 1946 р.
<i>F. lyrata</i> 'Bombino'	–	"	–	Угорщина, 2000 р.
<i>F. lucida</i> Aiton.	Пд.-Сх. Азія	"	+	Україна, Донецький ботан. сад, 2004 р.
<i>F. macrophylla</i> Desf. ex Pers. (syn. <i>F. macrocarpa</i> Hügel ex Miq.)	Сх. Австралія	Вічнозелене дерево, баньян	–	Україна, Київ, Ботан. сад ім. акад. О.В. Фоміна, 1950 р.

Таксон	Походження	Життєва форма	Цвітіння	Джерело надходження у колекцію
<i>F. microcarpa</i> L.f. (syn. <i>F. amblyphylla</i> (Miq.) Miq.)	Пд.-Сх. Азія	"	+	В'єтнам, 1991 р.
<i>F. microcarpa</i> 'Ginseng'	—	Вічнозелене дерево, бонсай	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2003 р.
<i>F. monckii</i> Hassl. (syn. <i>F. luschnathiana</i> (Miq.) Miq.)	Уругвай, Парагвай	Вічнозелене дерево	+	Невідоме
<i>F. mucoso</i> Welw. ex Ficalho (syn. <i>F. corylifolia</i> Warb.)	Троп., Зах. та Центр. Африка	"	—	Молдова, Кишинів, 1987 р.
<i>F. mysorensis</i> Heyne ex Roth (syn. <i>F. drupacea</i> Thunb.)	Індія, Непал, Шрі-Ланка	"	—	Росія, Ленінград, БІН, 1986 р.
<i>F. mysorensis</i> 'Black Velvet'	—	"	—	Україна, Київ квітникова фірма, 2002 р.
<i>F. pumila</i> L. (syn. <i>F. scandens</i> Lam.)	Пд.-Сх. Азія	Лазяча ліана	—	Україна, Київ, Ботан. сад ім. акад. О.В. Фоміна, 1949 р.
<i>F. pumila</i> 'Dorthe'	—	"	—	Голландія, 1992 р.
<i>F. pumila</i> 'Hederacea'	—	"	—	Росія, Санкт-Петербург, БІН, 2005 р.
<i>F. pumila</i> 'Minima'	—	"	—	Голландія, 1992 р.
<i>F. pumila</i> 'Sunny'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2013 р.
<i>F. pumila</i> 'White Sunny'	—	"	—	Голландія, 1992 р.
<i>F. quercifolia</i> Roxb. (syn. <i>F. montana</i> Burm. f.)	Пд.-Сх. Азія	"	+	"
<i>F. retusa</i> L.	"	Вічнозелене дерево	+	Україна, Донецький ботан. сад, 2004 р.
<i>F. retusa</i> 'Compacta'	—	"	—	Україна, Київ, квітникова фірма, 2004 р.
<i>F. retusa</i> 'Variegata'	—	"	—	Україна, Донецький ботан. сад, 2004 р.
<i>F. rubiginosa</i> Desf. ex Vent. (syn. <i>F. australis</i> Willd.)	Австралія, Новий Південний Уельс. Ендем	Вічнозелене дерево, геміепіфіт, баньян	—	"
<i>F. ruginervia</i> Corner	Пд.-Сх. Азія	Лазяча ліана	—	Австрія, 2013 р.
<i>F. religiosa</i> L. (syn. <i>F. caducata</i> Stokes)	Індія, Непал, Пд.-Зах. Китай	Листопадне або напівлистопадне дерево	+	Німеччина, Кримітшау, 1948 р.
<i>F. sagittata</i> Vahl (syn. <i>F. radicans</i> Desf.)	Сх. Китай, Індокитай, Малайзія	Лазяча ліана	—	Росія, Санкт-Петербург, БІН, 2005 р.
<i>F. sagittata</i> 'Variegata'	—	"	—	"
<i>F. sarmentosa</i> Buch.-Ham. ex Sm. (syn. <i>F. oblongifolia</i> D. Don)	Пд.-Сх. Азія	"	—	"
<i>F. septica</i> Burm. f. (syn. <i>F. brunnea</i> Merr.)	Сх. Азія, Японія, Тайвань, Пд. Індія	Листопадне дерево	+	Росія, Санкт-Петербург, БІН, 1989 р.
<i>F. sycomorus</i> L. (syn. <i>F. cocculifolia</i> Baker)	Троп. Африка Мадагаскар, Аравійський п-в	Листопадне або напівлистопадне дерево	+	Голландія, 1994 р.
<i>F. triangularis</i> Warb. (syn. <i>F. natalensis</i> ssp. <i>leprieurii</i> (Miq.) C.C. Berg)	Троп., Зах. та Центр. Африка	Вічнозелене дерево	+	Німеччина, Дрезден, 1946 р.

Таксон	Походження	Життєва форма	Цвітіння	Джерело надходження у колекцію
<i>F. taiwaniana</i> Hayata	Пд.-Сх. Азія	"	+	Україна, Київ, квітникова фірма, 2005 р.
<i>F. villosa</i> Blume (syn. <i>F. barbata</i> Wall. ex Miq.)	"	Лазяча ліана	–	Росія, Санкт-Петербург, БІН, 2000 р.
<i>F. watkinsiana</i> F. M. Bailey (syn. <i>F. bellengeri</i> C. Moore)	Австралія, Новий Південний Уельс. Ендем	Вічнозелене дерево	–	Невідоме

Примітка. Латинські назви та синоніми наведено за загальноприйнятою номенклатурою (www.theplantlist.org, www.ipni.org).

розміром, забарвленням і структурою листка-ми. Є листопадні та напівлистопадні фікуси. Так, у наших умовах у *F. carica* L., *F. carica* L. 'Nana' період спокою триває з другої декади листопада до першої декади лютого, а у *F. erecta* Thunb., *F. erecta* var. *sieboldii* — з першої декади листопада до третьої декади січня. Представники таких видів, як *F. religiosa*, *F. septica* Burm.f., *F. sycomorus* L., пристосувалися до часткового скидання листя.

На частку дерев у колекції НБС ім. М.М. Гришка припадає 84 %, на кущі — 1 % (*F. deltoidea* Jack.), на лазячі ліани — 15 %: (*F. pumila*, *F. pumila* 'Dorthe', *F. pumila* 'Hederacea', *F. pumila* 'Minima', *F. pumila* 'Sunny', *F. pumila* 'White Sunny', *F. quercifolia* Roxb., *F. ruginervia* Corner, *F. sagittata* Vahl., *F. sagittata* 'Variegata', *F. sarmentosa* Buch.-Ham. ex Sm., *F. villosa* Blume). Установлено, що низка видів колекції, які за життєвими формами належать до різних груп, представлена великою кількістю декоративних форм та культиварів. Наприклад, *F. benjamina* (дерево) — 18, *F. elastica* Roxb. ex Hornem (дерево) — 9, *F. pumila* (ліана) — 5. Це, з одного боку, свідчить про пластичність представників роду, а з другого — про перспективність робіт у галузі інтродукції та фітодизайну з їх залученням.

Унікальною біологічною особливістю роду є надзвичайно складні симбіотичні стосунки з комахами-запилювачами, і, як наслідок, своєрідна будова суцвіття, яке після запліднення розвивається в супліддя. Квітки фікусів (жі-

ночі, чоловічі та галові) розташовані всередині суцвіття. Побачити їх можна, лише розкривши його. Фікуси — кауліфлорні рослини, тобто їх суцвіття розвиваються безпосередньо на стовбурах та гілках, а у деяких видів — на геокарпічних пагонах у ґрунті. Процес запилення квіток фікусів — складний і тісно пов'язаний з циклом розвитку їх комах-запилювачів — агаонід (*Agaonidae*). Запилення відбувається у різний спосіб, оскільки у деяких видів *Ficus* чоловічі, жіночі та галові квітки розташовані на одному суцвітті, інші види є дводомними рослинами (Грудзинская, 1981).

В оранжереях можна створити мікроклімат, наближений до такого у природних місцезростаннях, проте неможливо відтворити репродуктивний цикл фікусів без їх комах-запилювачів. За результатами багаторічних фенологічних спостережень, які проводяться у відділі тропічних та субтропічних рослин, установлено, що на частині рослин (24 %) регулярно утворюються суцвіття: *F. aspera* G. Forst. f. *parcellii*, *F. benghalensis* var. *krishnae* (C.DC.) Corner., *F. benjamina*, *F. benjamina* 'Exotica', *F. benjamina* 'Reginald', *F. benjamina* var. *nuda*, *F. binnendijkii* 'Amstel King', *F. cyathistipula* Warb., *F. deltoidea*, *F. carica*, *F. erecta*, *F. erecta* var. *sieboldii*, *F. formosana*, *F. gibbosa* (Blume) Corner, *F. lyrata*, *F. lucida* hort. Aiton., *F. microcarpa*, *F. monckii* Hassl., *F. retusa* L., *F. quercifolia*, *F. religiosa*, *F. septica*, *F. sycomorus*, *F. triangularis*, *F. taiwaniana* Hayata. Суцвіття мають важливе значення при

ідентифікації виду, оскільки головними ознаками є їх форма, розмір, забарвлення, внутрішня будова, кількість та особливості розташування на пагоні. Формування суцвіть відзначено переважно у видів, які походять із Південно-Східної Азії (*F. benjamina*, *F. deltoidea*, *F. erecta*, *F. formosana*, *F. gibbosa*, *F. lucida*, *F. microcarpa*, *F. retusa* L., *F. quercifolia*, *F. septica*, *F. taiwaniana*), значно рідше формують суцвіття фікуси, які походять з Африки (*F. syathistipula*, *F. lyrata*, *F. sycomorus*, *F. triangularis*), Індії (*F. religiosa*), Південної Америки (*F. monckii*) та Близького Сходу (*F. carica*). Група рослин, які регулярно цвітуть, є неоднорідною за фенологічними характеристиками. Так, представники деяких видів формують суцвіття впродовж року, з невеликим інтервалом між наростанням вегетативної сфери та утворенням суцвіть, інші мають чітко виділені фенологічні фази, тобто цвітуть навесні, влітку та восени.

Фікуси — декоративно-листяні рослини. Традиційно в країнах з помірним кліматом у фітодизайні внутрішніх приміщень використовують близько 10 видів та їх культиварів. Здебільшого це хлорофіл-дефектні форми *F. elastica*, *F. benjamina*, *F. pumila*, *F. microcarpa*, *F. binnendijkii*. Рослини цих видів упродовж багатьох десятиліть і навіть століть використовуються людиною як невибаглива горщикова культура для оздоблення внутрішніх приміщень, веранд та балконів. Незважаючи на широке розповсюдження видів роду *Ficus*, з огляду на велике їх видове різноманіття вивчення особливостей біології представників цієї групи рослин є актуальним. Цей рід є перспективним для введення в культуру нових невибагливих та високодекоративних видів.

Таким чином, аналіз таксономічного складу колекції роду *Ficus* в оранжереях НБС ім. М.М. Гришка НАН України засвідчив, що вона на сьогодні є найповнішим зібранням серед аналогічних колекцій на пострадянському просторі і налічує 81 таксон. У колекції представлені фікуси різних життєвих форм з усіх континентів, що дає унікальну можли-

вість для проведення порівняльних морфологічних, анатомічних, біохімічних і фізіологічних досліджень. До складу колекції входять рідкісні види, вивчення біології та збереження яких становить не лише практичний, а й загальнобіологічний інтерес.

Актуальною є розробка методів клонального мікророзмноження фікусів. Наявність специфічних виділень залоз внутрішньої секреції, наявних в усіх частинах рослин, значно ускладнює це завдання. Розробка та вдосконалення прийомів асептичного розмноження сприятиме отриманню великої кількості посадкового матеріалу нових цінних видів і форм та широкому їх впровадженню в озеленення. Сучасна селекція неможлива без відпрацьованих технологій маніпуляції рослинним матеріалом *in vitro*.

Питання видової ідентифікації є надзвичайно важливим. Складність визначення видів *Ficus* зумовлена не лише великою кількістю видів і морфологічною різноманітністю, а і мінливістю ознак. Ідентифікуючи рослини класичними методами, слід урахувувати сукупність морфологічних ознак. Однак це не завжди є можливим, тому найбільш достовірним з існуючих способів видової ідентифікації є секвенування геному, яке набуває дедалі більшого поширення в світі.

1. Грудзинская И.А. Семейство тутовые (Moraceae) // Жизнь растений. Под ред. А.Л. Тахтаджяна. — М.: Просвещение, 1981. — Т. 5(1). — С. 268–279.
2. Харитоновна И.П. Анализ фитонцидной активности видов рода *Ficus* L. // Интродукция растений. — 2000. — № 1. — С. 99–100.
3. Червченко Т.М., Буюн Л.І., Ковальська Л.А. Интродукция і збереження *ex situ* біорізноманіття тропічних і субтропічних рослин // Интродукция растений. — 2000. — № 3-4. — С. 24–30.
4. Чекурова Г.В. Фикусы. — М.: Кладезь-Букс, 2007. — 95 с.
5. Berg C.C. Classification and distribution of *Ficus* // Experientia. — 1989. — Vol. 45. — P. 605–611.
6. [http://www.Academia.edu/816389/Phenology of Seven Ficus Species at Chini](http://www.Academia.edu/816389/Phenology%20of%20Seven%20Ficus%20Species%20at%20Chini)
7. <http://www.theplantlist.org>
8. <http://www.ipni.org>

REFERENCES

1. Grudzinskaja, I.A. (1981) Gizn' rastenij [Plant life], 5 (1), М., Prosveshhenie, pp. 268–279.
2. Haritonova, I.P. (2000) Analiz fitoncidnoj aktivnosti vidov roda *Ficus* L. [Phytoncide activity analysis of the genus *Ficus* L.]. Introdukcija roslyn [Plant introduction], N 1, pp. 99–100.
3. Cherevchenko, T.M., Bujun, L.I. and Koval's'ka, L.A. (2000) Intrdukcija i zberezhennja *ex situ* bioriznoma-nittja tropichnyh i sybtropichnyh roslyn [Introduction and preservation *ex situ* of the biodiversity of tropical and subtropical plants]. Introdukcija roslyn [Plant introduction], N 3-4, pp. 24–30.
4. Chekurova, G.V. (2007) Fikusy [Ficuses]. М, Kladez'-Buks, 95 p.
5. Berg, C.C. (1989) Classification and distribution of *Ficus*. *Experientia*, vol. 45, pp. 605–611.
6. [http://www.Academia.edu/816389/Phenology of Seven Ficus Species at Chini](http://www.Academia.edu/816389/Phenology%20of%20Seven%20Ficus%20Species%20at%20Chini)
7. <http://www.theplantlist.org>
8. <http://www.ipni.org>

Рекомендувала до друку Н.О. Денисьєвська
Надійшла до редакції 27.03.2014 р.

Н.И. Кикавская

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И
ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ КОЛЛЕКЦИИ
РОДА *FICUS* L. (*MORACEAE* LINK.) В
ОРАНЖЕРЕЯХ НАЦИОНАЛЬНОГО
БОТАНИЧЕСКОГО САДА
им. Н.Н. ГРИШКО НАН УКРАИНЫ

Приведены данные о современном состоянии и истории создания коллекции представителей рода *Ficus* L. в Национальном ботаническом саду им. Н.Н. Гришко НАН Украины. Проанализирован таксономический состав коллекции (81 таксон). Большую часть коллекции представляют фикусы из Юго-Восточной Азии. В ней также имеются эндемичные виды из Ав-

стралии и виды, занесенные в красные списки Международного союза охраны природы. Приведены данные о прохождении фикусами основных фенологических фаз. Отмечено формирование соцветий в условиях оранжерей преимущественно у фикусов, которые происходят из Юго-Восточной Азии, тогда как виды, распространенные в Африке, Индии, Австралии, Южной Америке и на Ближнем Востоке, значительно реже образуют соцветия. Освещены перспективы развития коллекции и направления исследований видов рода *Ficus* в Ботаническом саду.

Ключевые слова: род *Ficus* L., коллекция, жизненная форма, соцветие.

Н.И. Кикавська

М.М. Gryshko National Botanical Garden,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

MODERN STATE AND PROSPECTS
OF DEVELOPMENT OF COLLECTION OF GENUS
FICUS L. (*MORACEAE* LINK.) AT GREENHOUSES
IN M.M. GRYSHKO NATIONAL BOTANICAL
GARDEN OF THE NAS OF UKRAINE

The data about modern state and history of foundation of genus *Ficus* L. collection in M.M. Gryshko National Botanical Garden of the NAS of Ukraine are given. The taxonomic compounds of *Ficus* collection in NBG and sources of replenishment are analyzed. The data about geographical distribution of ficuses is considered. Most of the collection are representing ficuses from South-East Asia, there are endemics from Australia and species that are entered in Red lists of the International Union for Conservation of Nature. The data about phenological phases of ficuses in greenhouses are presented. Observed the formation of inflorescences at the greenhouses conditions mainly for ficuses native from South-East Asia, when ficuses native from Africa, India, Australia, South America and Middle East rarely form the inflorescence. Prospects of development of collection and tendencies of study of genus *Ficus* species in Botanical Garden are elucidated.

Key words: genus *Ficus* L., collection, life form, inflorescence.